

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

АТАМАНЧУК Н. І.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри фінансового права
(Національний університет державної
податкової служби України)

УДК 347.73 : 336.22

ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ ЗА НЕСВОЄЧАСНУ СПЛАТУ ЄДИНОГО ВНЕСКУ НА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуті питання щодо специфіки застосування фінансових санкцій до суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасну сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні.

Ключові слова: фінансові санкції, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, штрафи.

Рассмотрены вопросы специфики применения финансовых санкций к субъектам предпринимательской деятельности за несвоевременную уплату единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование в Украине.

Ключевые слова: финансовые санкции, единый взнос на общеобязательное государственное социальное страхование, штрафы.

Consider the specific application of financial sanctions on businesses for late payment of a single fee for obligatory state social insurance in Ukraine.

Key words: financial penalties, only contribution to the compulsory state social insurance, fines.

Вступ. Соціальна політика відіграє вирішальну роль у формуванні інтересів сучасного суспільства і є найважливішою частиною діяльності будь-якої країни. Залежно від пріоритетів розвитку економіки формується бюджетна і відповідна соціальна політика держави. У період трансформаційних процесів в економіці змінюється система соціального страхування [1].

Система соціального страхування відіграє важливу роль у розвитку національної економіки та створює умови для економічного захисту громадян, але сьогодні вона досить нестабільна і потребує вдосконалення. Однією з головних проблем є дефіцит Пенсійного фонду України, що ставить під загрозу належне пенсійне забезпечення та соціальний захист непрацездатних громадян.

Унаслідок фінансової кризи, що нині триває в Україні, в умовах тотальної нестачі обігових коштів спостерігаються процеси падіння платоспроможності громадян та підприємств, що веде до несвоєчасної сплати податків та загальнообов'язкових платежів і зборів у бюджеті. Таким чином, з метою регулювання процесів формування дохідної частини бюджетів та запобігання правопорушенням, що вчиняються внаслідок несвоєчасної сплати загальнообов'язкових платежів, держава застосовує інститут фінансових санкцій.

Дослідження різних аспектів реформування системи соціального страхування у своїх працях здійснили такі провідні вітчизняні науковці, як: Н. Внукова, В. Яценко, В. Плиса, В. Рудень, Е. Лібанова, Н. Шаманська, С. Юрій, М. Шаварина та інші. Дискусійні питання в частині нормативно-правової бази, доцільності впровадження єдиного внеску, обліку сплати та перерозподілу внеску розглядали в своїх працях Л. Новосельська, Л. Качан, Л. Польовик, Д. Ковалевич та інші. Значний внесок у дослідження питань щодо застосування фінансових санкцій як одного з інструментів адміністративно-правового регулювання економіки склали праці В. Авер'янова, О. Андрійко, Ю. Битяка, С. Гончарука, І. Голосніченка, Є. Додіна, В. Ковалюк, В. Колпакова, Є. Кубка, А. Комзюка.

Постановка завдання. Мета цієї статті – вивчення специфіки застосування фінансових санкцій до суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасну сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні.

Результати дослідження. У зв'язку з проведенням податкової реформи в Україні виникла необхідність проведення реформи в системі соціального страхування.

З 2011 року проводяться відповідні заходи щодо формування системи внесків на державне пенсійне страхування та загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які не входять до складу податкової системи, але суттєво впливають на загальний рівень податкового коефіцієнта, податкове навантаження на працю й масштаби заробітної плати, що у свою чергу впливає на обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб у місцеві бюджети.

Реформування системи внесків на державне пенсійне страхування та загальнообов'язкове соціальне страхування полягає в тому, що запроваджено єдиний соціальний внесок, який утримується із зарплати найманих працівників і нараховується на фонд оплати праці та сплачується роботодавцями [1].

Згідно з вимогами п. 2 ст. 1 Закону України від 8 липня 2010 року № 2464 – VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі Закон про ЄСВ) єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок) визначається як консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [2].

Відповідно до ст. 4 Закону про ЄСВ платниками єдиного внеску є, зокрема, роботодавці: підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб; фізичні особи – підприємці, зокрема ті, які використовують працю інших осіб; фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту); підприємства, установи, організації, фізичні особи, які використовують найману працю, військові частини та органи, які виплачують грошове забезпечення, допомогу по тимчасовій непрацездатності, допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами, допомогу або компенсацію відповідно до законодавства тощо [2].

Згідно зі ст. 7 Закону про ЄСВ даний внесок нараховується: на суму нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати; на суму грошового забезпечення, оплати перших п'яти днів тимчасової непрацездатності, що здійснюється за рахунок коштів роботодавця, та допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; допомоги або компенсації згідно із законодавством [2].

Розмір єдиного внеску для роботодавців встановлено за ставками від 36,76 до 49,7% залежно від класу професійного ризику виробництва.

Роботодавці сплачують єдиний внесок, нарахований за календарний місяць, не пізніше 20 числа наступного місяця, крім гірничих підприємств, які зобов'язані сплачувати єдиний внесок, нарахований за календарний місяць, не пізніше 28 числа наступного місяця.

Питання реєстрації та обліку платників єдиного внеску врегульовано Пенсійним фондом України в постановах правління ПФУ «Порядок взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Положення про Державний реєстр загальнообов'язкового державного страхування» [3].

Безумовно, при фактично недіючому механізмі державного страхування прийняття Закону про ЄСВ є певним кроком для створення в Україні моделі загальнообов'язкового страхування Європейського типу, де кожна працююча особа має гарантії соціального захисту під час непрацездатності та інвалідності. Так, Д. Ковалевич стверджує, що для України введення ЄСВ – це перший за багато років зроблений крок у системі реформування державного соціального страхування, поки що роботодавці та працівники повністю не оцінили всі «за» і «проти» нововведення [6].

Введення єдиного соціального внеску значно полегшує життя роботодавцям та підприємцям у частині адміністрування нарахування та сплати внесків на пенсійне та соціальне страхування, але все ж проблемою залишається механізм визначення мінімального страхового внеску і те, яку інформацію про стаж конкретного працівника отримуватиме роботодавець [1].

У зв'язку з цим для покращення системи соціального страхування необхідно: вдосконалити механізм розподілу єдиного соціального внеску; ефективно управляти системою соціального страхування відповідно до діючої нормативної бази і наявних фінансових ресурсів [1].

Багато фахівців приділяють увагу дослідженню механізмів формування систем соціального страхування, однак без уваги залишилися питання застосування фінансових санкцій за несвоєчасну несплату єдиного соціального внеску.

Поява нового терміна «фінансові санкції», не розтлумаченого законодавством, призвела до виникнення дискусії з приводу його правової природи. У теорії держави і права закріпленій і обґрунтованій поділ юридичної відповідальності на чотири види (кримінальна, цивільна, дисциплінарна й адміністративна). Але на сьогодні все більше вчених схиляються до думки, що даний поділ не відповідає сучасним політико-правовим реаліям і за порушення фінансового законодавства поряд із адміністративною відповідальністю застосовуються також спеціальні санкції – фінансові [5].

Фінансова санкція – це покарання уповноваженим державою органом суб'єкта фінансових правовідносин, тобто фізичної чи юридичної особи, що вчинила фінансове правопорушення, в порядку, встановленому фінансово-правовими нормами з метою забезпечення фінансових інтересів держави, додержання фінансової дисципліни та профілактики вчинення таких правопорушень у майбутньому [5].

У процесі дослідження питання фінансової відповідальності найважливішим є момент відмежування її від адміністративної. Спільними для них є такі ознаки, як нерівність сторін, спрощена процедура накладання стягнення та ін. Та все ж між ними є досить багато відмінностей. Основні з них такі. Фінансова відповідальність настає тільки за порушення фінансово-правових норм, що встановлюють правила поведінки суб'єктів фінансових правовідносин, захищають фінансові інтереси держави. Сутність фінансової відповідальності проявляється в застосуванні фінансових санкцій, якими на суб'єкта фінансового правопорушення покладається обов'язок відшкодувати заподіяну державі матеріальну шкоду (причому для цього немає потреби використовувати цивільно-правові засоби) та зазнати покарання за вчинене правопорушення.

Фінансова відповідальність може реалізовуватися паралельно з адміністративною, кримінальною та дисциплінарною. Суб'єктами фінансової відповідальності є під-

приємства, установи, організації та їхні філії, фізичні особи, але не посадові особи, які є суб'єктами дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності. Адміністративне стягнення у вигляді штрафу застосовується в установлених законом межах (певній кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), а фінансова санкція може виражатися в конкретній сумі неправомірно одержаного доходу, в повному розмірі прихованого податку, частині прихованого обов'язкового платежу тощо, тобто розмір цієї суми, як правило, попередньо не визначено.

На сьогодні чинним законодавством передбачено стягнення таких фінансових санкцій: штрафи за порушення норм податкового законодавства, в тому числі правил обліку та звітності.

Статтею 5 Закону про ЄСВ зазначено, що облік платників єдиного соціального внеску ведеться в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, за погодженням з Пенсійним фондом та фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування, а щодо застрахованих осіб, які є учасниками накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – учасниками накопичувальної пенсійної системи), – з національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту населення, та Пенсійним фондом [2].

Завданнями центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, є забезпечення адміністрування єдиного внеску шляхом його збору, ведення обліку надходжень від його сплати та здійснення контролю за сплатою єдиного внеску [2].

Згідно з вимогами п. 1 положення про Державну фіскальну службу в Україні, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року № 236, Державна фіскальна служба України (ДФС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок), державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [6].

Статтею 13 Закону про ЄСВ Державній фіскальній службі дозволяється застосовувати до платників єдиного соціального внеску фінансові санкції та стягувати з платників несплачені суми єдиного внеску.

Статтею 25 Закону про ЄСВ визначено штрафні санкції, які застосовує до платника єдиного внеску орган доходів і зборів. Зокрема, за несплату (неперерахування) або несвоєчасну сплату (несвоєчасне перерахування) єдиного внеску накладається штраф у розмірі 10% своєчасно не сплачених сум. На суму недоїмки нараховується пеня з розрахунку 0,1% суми недоплати за кожний день прострочення платежу.

Крім того, за порушення порядку нарахування, обчислення та строків сплати єдиного внеску передбачено адміністративну відповідальність.

З 31 травня 2014 року кошти за єдиним внеском, сплачені на рахунки органів Пенсійного фонду України, переакредитовувались на рахунки територіальних органів Міндоходів України.

Відповідно до пункту 3 статті 93 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» та доручення Голови Верховної Ради України О. Турчинова Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці на своєму засіданні 16 вересня 2014 року розглянув проект Закону України «Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці» (реєстр. № 5080), поданий Кабінетом Міністрів України [7].

Саме з метою підвищення ефективності управління у сфері зайнятості та соціального страхування, скорочення та оптимізації витрат на управління, спрощення обслуговування застрахованих осіб і роботодавців передбачається з 1 січня 2015 року створити Фонд соціального страхування України, об'єднавши Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань і Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на базі Фонду соціального страхування на випадок безробіття та його робочих органів, а також визначити новоутворений Фонд центральним органом виконавчої влади, утримання якого здійснюватиметься за рахунок коштів, що надійшли від єдиного внеску, а не за рахунок державного бюджету.

Так, Законопроектом № 5080 передбачаються зміни до законодавства про оплату праці, адміністративного та кримінального законодавства, що сприятимуть легалізації заробітної плати та зайнятості, суть яких полягає в тому, що:

1. Працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору в письмовій формі та повідомлення Державної фіскальної служби про прийняття працівника на роботу.

2. У разі виявлення оформлення трудових відносин без укладення трудового договору, роботи на умовах неповного робочого часу при фактичному виконанні роботи повний робочий час приймається рішення про виплату працівникові заробітної плати не нижче середньої заробітної плати за відповідним видом економічної діяльності без урахування фактично виплаченої заробітної плати, про нарахування та сплату податку на доходи фізичних осіб та суми єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за встановлений період роботи.

3. Передбачаються фінансові санкції для юридичних та фізичних осіб-підприємців у вигляді штрафу у розмірі від 1 до 30 мінімальних заробітних плат за допуск працівника до роботи без оформлення трудових відносин, оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, виплати заробітної плати без нарахування та сплати єдиного внеску та податків, порушення термінів виплати заробітної плати більш ніж за один місяць, виплати не в повному обсязі, недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці та порушення інших вимог трудового законодавства.

4. Запроваджуються штрафи для посадових осіб за фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудових відносин; за незаконне звільнення працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним про порушення вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» іншою особою, а також інше грубе порушення законодавства про працю.

5. Збільшуються в 1,3–2 рази розміри штрафів за порушення порядку нарахування ЄСВ, порушення при поданні звітності щодо ЄСВ, подання недостовірних відомостей, несплату або несвоєчасну сплату єдиного внеску [7].

Зокрема, що стосується заходів впливу та стягнення важливим введенням Законопроекту № 5080, є пропозиція доповнити ст. 25 ЗУ про ЄСВ пунктом 7 в такій редакції:

«7) за неподання, несвоєчасне подання, подання не за встановленою формою звітності, передбаченої цим Законом, органом доходів і зборів накладення штрафу в розмірі 170 гривень, за кожне таке неподання, несвоєчасне подання або подання не за встановленою формою.

Ті самі дії, вчинені платником єдиного внеску, до якого протягом року було застосовано штраф за таке порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 1020 гривень за кожне таке неподання, несвоєчасне подання не за встановленою формою звітності, передбаченої цим Законом».

На думку законотворців, прийняття проекту Закону № 5080 сприятиме легалізації фонду заробітної плати в обсязі 11 млрд. грн. (2,2 % від фонду заробітної плати в економіці), що дозволить збільшити надходження до бюджету (+1,3 млрд. грн.) та фондів

соціального страхування (+3,3 млрд. грн.). А об'єднання фондів сприятиме скороченню адміністративних видатків фондів на 600 млн. гривень [7].

Експертним висновком комітету ВРУ від 16 вересня 2014 року визначені як переваги, так і недоліки Законопроекту № 5080. Зокрема, слушною позицією є така.

Збільшено розмір штрафних санкцій, що накладаються на посадових осіб підприємств, установ, організацій, з 20–30 неоподаткованих мінімумів до 30–40. Водночас запроваджено санкції, які не були передбачені законодавством для фізичних осіб – підприємців, – 30–40 неоподаткованих мінімумів.

Однак звертаємо увагу, що запропонована уніфікація відповідальності за адміністративні порушення не враховує особливості страхування від нещасного випадку, зокрема не передбачає відповідальності за нещасні випадки на виробництві, зміну технології тощо, що можна вважати додатковими перевагами для роботодавців, які послаблюють права найманих працівників на соціальний захист.

Замість того, щоб внести відповідні зміни до законодавства про соціальне страхування, Уряд пропонує з кодифікації законодавства про соціальне страхування вилучити зауваження, викладені в рішенні Конституційного Суду України.

Що стосується визначення відповідальності у вигляді штрафу в разі порушення встановлених термінів виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплати їх не в повному обсязі, то пропонується збільшити розмір штрафу і пов'язати його з кількістю працівників, щодо яких скоєно порушення, виклавши відповідний абзац у такій редакції:

«порушення встановлених термінів виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплата їх не в повному обсязі – у тридцятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення»;

Погоджуємося з експертами в тому, що у запропонованій проектом редакції простежується певна дискримінація у визначенні розміру фінансових санкцій за невиконання єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків порівняно з розміром таких санкцій за невиконання заробітної плати, а відтак і в оцінці Кабінетом Міністрів України ступеня тяжкості порушення термінів виплати заробітної плати працівникам як менш тяжкого, ніж порушення щодо сплати єдиного соціального внеску до Фонду соціального страхування та податків до бюджету (стаття 265 Кодексу законів про працю «Відповідальність за порушення законодавства про працю» – пункт 10 частини другої розділу I проекту).

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що проект Закону України «Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці» № 5080 від 16 вересня 2014 року є важливим кроком на шляху реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці, зокрема в частині застосування фінансових санкцій за несвоєчасну сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Дзюба О.М. Впровадження єдиного соціального внеску в Україні / О.М. Дзюба, Л.А. Фірсова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-dzyuba-om-firsova-la-vprovadzheniya-edinogo-sotsialnogo-vnesku-v-ukrayini/>.

2. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 8 липня 2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

3. Порядок взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова правління ПФУ від 27 вересня 2010 р. № 21–6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0995-10>.

4. Ковалевич Д.А. Єдиний соціальний внесок в системі соціального страхування / Д.А. Ковалевич // Сталій розвиток економіки. – 2011. – № 2. – С. 25–27.

5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник: в 2 т. / [ред. В.Б. Авер'янов та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1. – 583 с.

6. Положення про державну фіскальну службу в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 р. № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-п>.

7. Про реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізацію фонду оплати праці : Проект Закону № 5080 від 15 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52181.

КИСЕЛЬОВА О. І.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
адміністративного, господарського
права та фінансово-економічної
безпеки юридичного факультету
(Сумський державний університет)

АНДРІЙЧЕНКО Н. С.,

студентка юридичного факультету
(Сумський державний університет)

УДК 35.075.5:364.013(477)

СТАНОВЛЕННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню соціального страхування як провідної організаційно-правової форми соціального забезпечення, тенденцій становлення та розвитку системи соціального страхування, проведено розмежування соціального страхування (обов'язкової і добровільної форми) та особистого цивільного страхування, визначено критерії для встановлення обов'язкової та добровільної форми соціального страхування та запропоновано нові напрями щодо вдосконалення розвитку соціального страхування в Україні.

Ключові слова: соціальне страхування, страховий стаж, соціальні ризики, страховик, застрахований, страхувальник, страховий внесок, право на соціальне страхування.

